

HALİT ÇELENK

HUKUKTA DİKTA REJİMİNE DOĞRU

Yeni Ülke Dergisi, Nisan-Eylül 1980, sayı 11-12, s. 7-23

İnternet Edisyonu: Ocak 2014

GEÇTİĞİMİZ ayların yasama alanına getirdiği en önemli sorunlardan birisi ve belki de en önemlisi Anayasa ve yasalarda yapılan ve yapılmak istenen değişiklikler oldu. İnsan hak ve özgürlükleri, kişi güvenliği ve demokratik ilkelerle doğrudan doğruya ilgili, sosyal ve siyasal içerikli birçok yasa değişiklik tasarıları “önlemler paketi” adı altında parlamentoya götürülerek yasalasta.

Sıkıyönetim yasasına değişiklik getiren yasa tasarısı komisyondan çıkarak meclis gündemine alındı. Daha önceki hükümet döneminde hazırlanan “Olağanüstü Haller Yasa Tasarısı”nın yeni hükümet tarafından ele alındığı, ve bu tasarı yerine “Buhran ve Olağanüstü Haller Kanun Tasarısı” adı altında yeni bir tasarı hazırlandığı basma yansıyan haberlerden anlaşılmaktadır.

ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ

Bilindiği gibi büyük burjuvazinin ve onun temsilcilerinin Anayasayı değiştirme çabaları öteden beri sürmektedir.

Emperyalizmin desteğindeki işbirlikçi egemen sınıflar, bu amaca ulaşabilmek için büyük çabalar harcıyageldiler. Bu çabalar, geçtiğimiz haftalar içinde daha da yoğunluk kazandı. 12 Mart faşizmi döneminde bu çabalar ilk sonuçlarını vermiş ve Anayasanın insan hak ve özgürlüklerine ilişkin maddelerinin hemen hepsi geriye doğru değiştirilmiş, “Yargının yetkileri daraltılırken “Yürütme”nin yetkileri genişletilmiş, ayrıca yargı alanına Devlet Güvenlik Mahkemeleri adı altında, siyasal iktidara bağımlı, hâkim güvencesinden yoksun, doğal hâkim ilkesine aykırı sınıf mahkemeleri getirilmiştir.

Yapılan bu değişiklikleri yeterli görmeyen burjuvazi, Anayasanın güvence altına aldığı Hukuk Devleti İlkesini işlemez hale getirmek için

yeni değişiklikler peşinde görünmektedir. Yasama organının yargısal denetimden kurtarılması, Anayasa Mahkemesinin ortadan kaldırılması, C. Senatosunun işlevine son verilmesi, Danıştayın yetkilerinin daha da sınırlanması, Başkanlık sisteminin getirilmesi, giderek keyfi bir yönetimin gerçekleştirilmesi ve demokratik rejimi oluşturma çabalarının tamamen ortadan kaldırılması, saptanan hedefler arasındadır.

Bütün bunlar, “terörü önleme” gerekçesine sığınarak gerçekleştirilmek istenmektedir. Gerçekte ise terör, kapitalist sistemin çıkmazından kaynaklanan bir olgudur. İşbirlikçi burjuvazi, uyguladığı sistemin doğası gereği, içine düştüğü çıkmazı gözlerden saklamak, kamuoyunu yanıltmak ve sistemin ömrünü biraz daha uzatabilmek için terörü bir maske olarak kullanmaktadır.

GÜDÜLEN AMAÇ

27 Mayıs hareketi, sınırlı da olsa insan hak ve özgürlüklerine ve burjuva demokratik ilkelere yer veren bir anayasa getirdi. Bu anayasada yer alan hak ve özgürlükler kuşkusuz, ülkemizde ve dünyada işçi ve emekçi sınıf ve tabakalarca yürütölegelen mücadelelerin bir ürünü olarak ortaya çıktı. “Temel Hak ve Ödevler” başlığı altında anayasanın ikinci bölümünde yer alan bu hak ve özgürlüklerin işçi ve emekçi sınıf ve tabakalar, devrimci aydınlar, öğretmenler, öğrenciler tarafından kullanılması, işçi ve emekçilerin grev ve toplu sözleşmeler yoluyla egemen sınıflardan hak talebinde bulunarak yarattıkları artı-değerden daha çok pay istemeleri, öteki toplum kesimlerinin siyasal yaşamda etkin bir baskı grubu oluşturmak yörüngesine girmeleri, işbirlikçi burjuvaziyi tedirgin etti. Öte yandan, memur sendikalarının kurulması, sosyalist partilerin siyasal arenada faaliyete geçerek parlamentoda söz sahibi olmaları, Anayasa Mahkemesinin Anayasaya aykırı yasama işlemlerini denetlemesi ve giderek temel hak ve özgürlüklere bir oranda güvence sağlaması vb. bu tedirginliği daha da artırdı. Ülkemizde kurduğu sömürü düzenini ve sınıfsal çıkarlarını tehlikede gören büyük burjuvazi, dünyanın her yerinde olduğu gibi çıkar yolu, hak ve özgürlükleri kısıtlamada, 27 Mayıs anayasasını geriye doğru değiştirmede ve yeni baskı yasaları düzenlemede buldu.

Büyük burjuvazinin, emperyalizmle işbirliği halinde ve ortak çıkarları doğrultusunda ülkemizi yönetmek ve dışa bağımlı sömürü düzenini sürdürmek için her türlü önlemleri aldığı, bilinen bir gerçektir. Daha 1967’lerde Dikson Raporu adıyla anılan ve bir CİA görevlisi

tarafından düzenlenen raporda, Anayasada ve öteki bazı yasalarda değişiklik yapılması ve tabîi senatörlük konusunun yeniden ele alınması önerildi. Raporda şöyle deniliyordu: “27 Mayısın getirdiği anayasanın bazı maddeleri, tabîi senatörlük müessesesi ve benzeri diğer problemler gibi kanunî sistemin bazı hukukî ayrılıklarının düzeltilmesi usul ve imkânları da rejimin gelecekteki emniyetini garanti edecek tedbirler olarak düşünülmektedir.” (Dikson Raporu, Haydar Tunçkanat) Bu raporda sözü edilen “rejim”in emperyalizme bağımlı, işbirlikçi burjuvazinin uygulayageldiği dikta rejimi olduğu açıktır.

12 Mart öncesinde burjuvazinin sözcülüğünü yapan *Türkiye İktisat Gazetesi*'nde yayınlanan başyazılarda, sürekli olarak anayasada ve yasalarda değişiklik yapılması, İşçi Partisinin kapatılması, dernek ve sendikaların susturulması istendi ve anarşinin başka türlü önlenmesinin olanaksız olduğu ileri sürüldü. Bu gazetenin 9.7.970 günlü sayısında: “Bugün artık anayasayı ve buna müteferri kanunları tâdil etmeksizin anarşiyi söküp atamazsınız. Memlekette kol gezen anarşi bizzat anayasanın dibacesinde yazılı direnme hakkından ayrıca kuvvet alıp kullanarak bu hakkı zabita kuvvetlerinin yüzlerine karşı haykırmaktadır... Bugün artık anayasayı ve buna müteferri kanunları tâdil etmeksizin, bir takım öğretmen sendikalarını ve bunları mesajlarla teşvik eden bir kısım politikacıları dünkü köy enstitülerinin ihyası için 17 Nisan günleri, Aşrı Muharrem ayınları tertip etmekten alıkoyamazsınız.” Ve gene aynı gazetenin 11.2.971 günlü sayısında da, “Anayasadan başlamak suretiyle mevzuatı icaplarına göre müessir hale getirmeden tehlikeleri bertaraf etmeye bugün artık imkân kalmamıştır. Düşününüz ki, Ceza Kanunundaki 141-142. maddeler kollektivist parti tarafından Anayasa mahkemesine götürülmüştür. Meselâ millî Birlik yerini devrin siyasî heyetine terkettiği günlerde veyahut hiç olmazsa 21 Mayıs 1963 ayaklanmasını müteakip ortadaki cereyan eden kanun dışı parti mahkemeye verilip kapılan seddübent edilmiş (kapatılmış) olsaydı, maksat da hâsil olurdu. Olmadı, olmadı. Ne için olmadı? Şimdiye kadar burası karışık, ismi fail bir mesele olarak kalmıştır. Partinin kapatılması için mutlaka teşebbüse geçilmek iktiza ederdi” önerileri yer almıştı.

Böylece 12 Mart faşizmi, emperyalizm ve yerli işbirlikçi burjuvazi tarafından ortaklaşa tezgâhlandı. Amaç, 1961 Anayasasının getirdiği temel hak ve özgürlükleri kısıtlamak ya da ortadan kaldırmak, dernekleri, işçi ve memur sendikalarını susturmak, sosyalist partileri kapatmak, böylece ve giderek halkın uyanmasına engel olarak tekeli burjuvazinin

açık ya da örtülü diktasını sürdürmekti. 12 Mart faşizmi bunu gerçekleştirmek için bütün gücünü harcadı.

Bu çabalar, Anayasada, sosyal ve siyasal içerikli yasalarda değişiklikler yapılması ile sonuçlandı. Ama bu değişiklikler burjuvaziyi doyurmadı. Anayasayı ve öteki kimi yasaları değiştirme, *Buhran ve Olağanüstü Hal Yasası* gibi yeni yasalar getirme çabaları bugün de büyük bir hızla sürdürülmektedir.

ANAYASA UZMANLARI NE DİYOR?

Anayasayı yeniden değiştirme girişimleri konusunda Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyesi ve anayasa hukuku profesörü Bahri Savcı şöyle demektedir:

"Türkiye'de anayasayı değiştirme sorunu gene ortaya çıkarılmıştır. Yapay olarak ortaya çıkarılmıştır. Bunun altında ulusal egemenliği anlamama cahilliği yatar. Bunun altında ulusal egemenliği bir yerde merkezileştirmek gibi otoriter bir tutku yatar. Bunun altında Türkiye'de kurulmak istenen sermaye devletinin hiçbir eylemini, hukuk devleti adına, demokrasi adına, sosyal adalet adına durdurumama ve durdurma teşebbüslerini körletme ihtirası yatar. Bunun altında Türkiye'deki sosyal gelişimi —hiçbir anayasa ortada olmasa, hiçbir parti, merkez, kuruluş onu kanalize etmese bile— çağdaşlaşmanın zorunlu sonucu olarak başlamış olan, gelişmekte olan sosyal gelişimi bu sermaye devleti adına yoketme çıkarıcılığı yatar... Anayasa Mahkemesi, Danıştay, bağımsız yargı gibi hukuk devletinde ulusal egemenliği dengeleyen kurumlar ve özgürlükler mekanizmaları ya rafa kaldırılacak ya da o tek merkezin iradesinin dümen- suyunu izlemeye ve onu meşrulaştırmaya memur edilecektir. İşte anayasayı değiştirme girişimlerinin altında bu yatar. Böylece kuvvetli icra görüntüsü altında sosyal gelişmenin tüm yönleri, boyutları, istidatları önlenecektir. Buna karşın, gene de sosyal gelişim belirtileri ortaya çıkarsa, onlar da DGM'lerle, olağanüstü hal yasalarıyla, İstiklâl Mahkemeleriyle ezilecek. Bu akım Türkiye'de yüz yılı aşan, siyasete çağdaşlaşmayı durdurma akımıdır. Bu akım, yüzyıllardır geliştirilen, parlamenterizmi ve onun özgürlükler mekanizmasını iptal etmek akımıdır." (Cumhuriyet, 25.4.980)

Ankara Hukuk Fakültesi kamu hukuku profesörü ve Kurucu Meclis Anayasa Komisyonu üyesi Münci Kapani de bu konuda:

"1961 Anayasası insan haklarına ve demokratik hukuk devleti

ilkelerine dayalı bir parlamenter sistemin temel hukuk çerçevesini oluşturmaktadır. Bu çağdaş anayasayı Türk toplumu için bir lüks sayan zihniyetin bugünlerde yeniden depreştiği görülüyor. Oysa anayasaları ikide bir ameliyat masalarına yatırıp orasını burasını kesip biçmenin siyasal ve toplumsal hastalıkların tedavisi bakımından hiçbir yarar sağlamadığı 12 Mart deneyimlerinden sonra anlaşılmalı olmalıdır. Ancak, görüldüğü kadariyle, bu defaki ameliyatla gerçekleştirilmek istenen, yalnızca anayasanın bazı hükümlerinin değiştirilmesi değil, fakat sistemin temelden değiştirilmesidir. Açıklanan görüşler otoriter bir sistem özleyişini ortaya koyuyor. Kanımca Türkiye için otoriter bir model geliştirme hevesinde olanlar, bu heveslerini meşru yollardan gerçekleştiremeyeceklerdir. Çünkü Türk toplumu büyük çoğunluğu ile demokratik düzeni tam olarak benimsemiştir, ve temel hak ve hürriyetlerin elinden alınmasına ya da kısıtlanmasına hiçbir zaman razı olmayacaktır.” demektedir. (Aynı gazete.)

Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yönetim Bilimleri Fakültesi Anayasa kürsüsü öğretim üyelerinden Coşkun San da anayasa değişikliği konusundaki düşüncelerini şöyle açıklamaktadır:

“... Buna karşılık, anayasamızın temel felsefesinin özüne ve sözüne ters düşen değişiklik girişimleri biçimsel koşullara uygun olarak yapılsalar bile anayasanın bozulması (ihlâli) anlamına gelirler, ve ceza yasalarımıza göre gerçek bir suç oluştururlar. Sözelimi 1961 anayasamızın temel direkleri niteliğindeki ulusal, demokratik, laik, ve sosyal hukuk devleti ilkelerini ortadan kaldıracak ya da zedeleyecek girişimler, anayasanın değiştirilmesi değil, bozulması (ihlâli) sonucunu doğururlar. Ulusa ait egemenliğin kullanılmasında yasama organı ile yargı organı arasında kurulan dengenin sarsıntıya uğratılması, özgürlüklerin özüne dokunulmasının sağlanması, yargı denetiminin etkisinin tehlikeli bir biçimde azaltılması ve benzeri özelemler anayasaya aykırı istemlerdir.

“Kısacası, kurucu güç niteliği taşımayan bir parlamentonun değişiklik yetkileri, anayasanın temel siyasal seçimleriyle sınırlıdır. Bu sınırları aşan yani anayasaya aykırı olan sözde değişiklikler ise, tartışmasız bir biçimde anayasanın ihlâli anlamına gelirler. Öte yandan, Türk toplumunun 1961 anayasasında dile getirilen çağdaş, özgürlükçü demokrasiden yana siyasal seçiminden vazgeçtiğini gösterecek bir belirti yoktur.

“Özet olarak 1961 anayasamızın temel ilkelerine aykırı değişiklik

ya da bozma girişimleri yalnızca yasal dayanaktan değil, ayrıca toplumsal meşruluk desteğinden de yoksun bulunmaktadır.” (Cumhuriyet, 28.4.980.)

ANAYASA MAHKEMESİ BAŞKANI KARŞI ÇIKIYOR

Anayasa Mahkemesi, başkanı Şevket Müftügil de Anayasa Mahkemesine seçilen yeni bir üyenin yemin töreninde yaptığı konuşmada Anayasa değişikliklerine karşı çıkararak şunları söylemiştir:

“...Burada özellikle şu yönü belirtmek istiyorum: Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında da belirtildiği üzere, Anayasalar bir devletin dayandığı hukukî yapının temelini belkemiğini oluşturmaktadır.

“Türkiye Cumhuriyeti’nin dayandığı ilkeler, anayasamızın başlangıç bölümü ile ikinci maddesinde gösterilmiş ve öteki maddelerinde de temel ilkelerin ışığı altında ayrıntılı kurallara yer verilmiştir. Anayasamızın insan haklarına dayalı millî, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olma niteliğinden hiçbir şekilde ödün verilemeyeceği şeklinde, devletin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü bozacak tutum ve davranışlara da asla izin verilemez. Ancak özgürlükçü demokrasi ilkelerinin Anayasada çok mükemmel bir şekilde belirtilmiş olması yeterli sayılamaz. Aslolan, bunların gereğince ve eksiksiz yerine getirilmesidir ve uygulanmasıdır. Yasama ve yargı yetkisini kullanan organlar ve yürütme görevini üstlenen idare, bu ilkelere sıkı bir biçimde bağlı olarak çalışmalarını sürdürmek ve yurttaşların çoğunluğunun mutsuzluğu sonucunu doğuracak yasal, yargısal ve yönetsel uygulamalardan kaçınmak zorundadır. Anayasamızı niteleyen ve belirginleştiren ilkelere aykırı uygulamalar yapılması ve giderek Türkiye Cumhuriyeti’nin adını, yalnızca Cumhuriyet olmakla beraber, temelde bir başka devlet şeklini oluşturması sonucunu ortaya çıkarır ki, böyle bir sonuç, Anayasanın başlangıç bölümünde açıklandığı üzere, hürriyete, adalete ve fazilete aşık evlatlarının uyanık bekçiliğine emanet edilen Anayasamızın ulu önder Atatürk’ün gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak yolundan ve hedefinden tümüyle uzaklaştırıldığı anlamına gelir, bu konuda, gerçekten, çok duyarlık gösterilmesi ve uyanık davranılması gerektiği kanısındayım.” (Cumhuriyet, 29.4.980.)

SIKIYÖNETİM YASASI

A- Bugün yürürlükte bulunan 1402 sayılı sıkıyönetim- yasası, gerek

temel hak ve özgürlükler ve gerekse yargının bağımsızlığı açısından anti-demokratik ve Anayasaya aykırı hükümler taşımaktadır. Doktrinde, hukuk yayınlarında ve hukuk kuruluşlarının raporlarında bu anti-demokratik hükümler sürekli eleştirilmiştir.

Türkiye Barolar Birliği bu konuda: “Memleketimizde ‘Örfî idare geleneği’ ile başlayan ve ‘sıkıyönetim uygulamaları’ ile gerçek hukukî niteliğini yitiren, hukukun değil, sıkıyönetimin hukuka üstünlüğü yolunda yanlış bir kanaatin toplumda yer almasına sebep olan ‘durum’un gözden geçirilmesi zorunlu hale gelmiştir” demektedir. (T. B. B. Genel Kurulu, Sakarya, 1977. *Çalışma Raporu.*)

İstanbul Üniversitesi öğretim üyelerinden Rona S. yürürlükte bulunan 1402 sayılı sıkıyönetim yasasını değerlendirirken şöyle diyor:

“...1924 anayasası çizgisinde ve tek parti döneminde çıkarılmış olan Örfî idare kanununa oranla daha özgürlükçü, daha demokratik bir sıkıyönetim yasası umanlar, beklediklerini bulamamışlardır. Gelen yasa, giden yasanın çok gerisindedir. Sıkıyönetim rejimi, olağanüstü zamanlara özgü, geçici bir rejimdir; bu, demokratik hukuk rejimidir. Açılışı, uygulanışı ve kapanışı da anayasaya bağlıdır. Nitekim, totaliter-otoriter yönetimlerde sıkıyönetim rejiminden söz- edilemez. Bu rejimlerde, bütün zamanlar için geçerli keyfilik yönetimi, bir özel, geçici sıkıyönetim rejimini zaten anlamsız, gereksiz kılar... Eğer bir sistem veya sistemin uygulaması demokrasinin temel ilkelerini zorlarsa, artık ona demokratik sıkıyönetim demek olanaksızdır. Özellikle temel hakların özüne, tabii hakim ilkesine, savunma hakkına dokunulursa, maksat dışı edilirse, sistem, hukukî ve demokratik sıkıyönetim niteliğini yitirir... Yasanın 3. maddesi alabildiğine geniş ve ölçüsü kaçırılmış bir tedbir ve yetki katalogu ile, ölçülülük ilkesine değil, fakat ölçsüzlük ilkesine uygun düşmektedir. Nitekim, bu maddenin uygulama denemesi, bu teşhisi açıkça doğrulamıştır.” (*Anayasa ve Sıkıyönetim Yasası*, İstanbul, 1971, ayrı bası, s. 5)

Sayın P. Bilgen de “961 Anayasasına Göre Sıkıyönetim” adlı incelemesinde bu konuda şöyle demektedir: “Bugün Türkiye’de yürürlükte bulunan sıkıyönetim rejiminin, —şeklen— Anayasal, fakat hukukî olmayan, hukuk devleti ilkesine aykırı bir rejim olduğu kanısındayız.”

Yine T. B. B.’nin yukarıda sözü geçen çalışma raporunda yürürlükteki sıkıyönetim yasasının, temel hak ve özgürlüklerin özüne

dokunduğu şöyle ifade edilmiştir:

“Anayasamız, ‘Sıkıyönetim halinde... hürriyetlerin nasıl kayıtlanacağı veya durdurulacağı... kanunla gösterilir’ demektir. Bu hüküm, ‘temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulamaz’ kuralına istisna getirmemiştir. Her ne kadar kanunun gerekçesinde ‘Anayasa ile tanınan hak ve hürriyetlerin özüne dokunulmamıştır’ denilmekte ise de, gerek kanunun metni, gerekse uygulamada görülen örnekler bu gerekçeyi yalanlamıştır.” (s. 49.)

İstanbul Barosu da, T. B. B. genel kuruluna sunulmak üzere hazırladığı Haziran 1977 günlü raporda, Sıkıyönetim Yasası üzerine şu düşüncelere yer vermiştir:

“3. maddede S. Y. Komutanlığının alabileceği tedbirlerin dökümü yapılırken, bu tedbirlerin alınmasındaki zorunluluk, kaçınılmazlık, çaresizlik önşartlarının belirtilmesi dikkate alınmamış, hiçbir objektif şart öngörmeyerek tedbirlerin yürütülmesi, komutanlığın keyfî takdirine bırakılmıştır.

“Nitekim, temel hak ve özgürlüklerden olan toplantı ve örgütlenme özgürlüklerine ilişkin her türlü davranış kesinlikle ve büyük bir keyfilikle tek bir kişinin iki dudağı arasından çıkacak tek bir sözcüğe tabî kılınmıştır. Bu, tek kelime ile, sıkıyönetim yürürlükte kaldığı sürece hukuk devletinin “iptali” demektir.

“Toplantı ve gösteri yürüyüşleri, dernek çalışmaları ve yeni dernek kurma kademeli bir kayıtlamaya bağlı tutulmamış, kayıtsız şartsız ve en kesin, en ağır biçimde yasaklama tehdidi karşısında bırakılmıştır. Hele anayasal özgürlükler açısından çok ağır sonuçları beraberinde getiren tedbirlerin uygulanmasında hiçbir halde yargıç kararına gereksinme görülmemiş bulunması, yukarıdaki görüşlerimizi kanıtlamaktadır, “Kanunun bu maddesi Anayasa madde II/2’ye de aykırıdır. Kanun bir temel hakkı büsbütün iptal etmektedir. Halbuki ancak *sınırlayabilir*. *Özüne dokunamaz*.”

“... S. Y. Kanununun yukarıda saydığımız maddeleri kaldırılmadığı veya emekçi sınıf ve tabakaların çıkarlarını koruyacak şekilde değiştirilmediği sürece ülkemizde toplanma ve örgütlenme özgürlüğünün sınırı egemen sınıfların izin verdiği kadar olacaktır.” (İst. B. Özel Kom. Rapor)

Gerçekten sıkıyönetim, olağanüstü bir rejim olmakla beraber

Anayasanın *Hukuk Devleti ilkesi içinde* düzenlenmesi gereken bir rejimdir. Başka bir deyişle, sıkıyönetim, Hukuk Devletini ortadan kaldıran ve onu işlemez hale getiren bir yönetim biçimi olarak düşünülemez. Çünkü, Anayasa, ikinci maddesinde Hukuk Devletini, temel bir ilke olarak kabul etmiştir. “Hukuk devleti demek, insan haklarına saygı gösteren ve bu hakları koruyan âdil bir hukuk düzeni kuran, ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, davranışlarında hukuka ve anayasaya uyan, bütün işlem ve eylemleri yargı denetimine tabî bulunan devlet demektir.” (Anayasa Mah. 11.10.963 gün, E. 963/12. K. 963/243.)

Bu ilke hiçbir halde ortadan kaldırılamaz. Bu ilke, Anayasaya göre değiştirilmesi bile teklif edilemeyecek olan cumhuriyet devlet şekli ile sıkı sıkıya bağlıdır. Bu açıdan sıkıyönetim yasının, hukuk devleti ilkelerine uygun olarak düzenlenmesi zorunludur.

Hukuk kuruluşlarının yukarıya aktarılan görüşleri, bugün yürürlükte bulunan 1402 sayılı sıkıyönetim yasının antidemokratik hükümlerini dile getirmektedir. İşte AP iktidarı tarafından bu yasada istenmekte olan yeni değişiklikler, sözü geçen antidemokratik hükümleri daha da artırmakta, zaten anayasanın “Mahkemelerin bağımsızlığı” ilkesine aykırı olarak kurulmakta olan sıkıyönetim askerî mahkemelerini büsbütün bağımlı hale getirmekte, sıkıyönetim yargısını tamamen yürütme organına bağlamakta, sıkıyönetim komutanlıklarının yetkilerini daha da genişletmekte, gözaltı süresini —kötüye kullanmaya elverişli yeni hükümlerle— daha da uzatmaktadır.

B- Öte yandan getirilen değişiklik tasarısı, sıkıyönetim mahkemelerince verilecek cezaları otomatik olarak -üçte birden az olmamak üzere- artırmakta ve böylece aynı suçlardan genel mahkemelerde yargılanan kişilerle sıkıyönetim mahkemelerinde yargılanan kişiler arasında eşitsizlik yaratmakta ve giderek Anayasanın *eşitlik ilkesini* bozmaktadır. Yine tasarı cezaların ertelenmesini engelleyen hükümler getirerek ceza hukukunun evrensel ve çağdaş ilkelerini ortadan kaldırmaktadır. Cezaların gerektiği hallerde ertelenmesi, toplumu koruyan bir kurum olduğu halde tasarı, toplum yararına da ters düşmektedir.

C- Yine tasarı, temelde anayasaya aykırı bulunan 16. maddenin cezalarını artırarak yasanın antidemokratik niteliğini büsbütün ileri götürmektedir.

Bilindiği gibi sıkıyönetim yasının 16. maddesi, sıkıyönetim altına

alınan yerlerde sıkıyönetim komutanlığı tarafından alınan tedbirlere aykırı hareket edenlerin veya verilen emirleri dinlemeyenlerin cezalandırılacaklarına ilişkin bir hüküm getirmiştir. Yani madde, belli konularda sıkıyönetim komutanlıklarına suç oluşturma (ihdas etme) yetkisi vermiştir. Böylece komutanlıklar kimi tedbirler alarak ve emirler vererek suç oluşturmaktadırlar. Yasa ise, yalnızca bunun cezasını göstermektedir. İşte sıkıyönetim komutanlıklarına “suç oluşturma”, “suç ihdas etme” yetkisi veren bu hüküm Anayasaya aykırı düşmektedir.

Gerçekten, suçları, başka bir deyişle hangi eylemlerin suç teşkil ettiğini, bu suçun öğelerinin nelerden ibaret olduğunu saptama yetkisi Anayasa hükümlerine göre yasa koyucuya ait bulunmaktadır. Nitekim anayasa, 33. maddesinde, “kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz.” demektir. Türk ceza yasası da, birinci maddesinde, “kanunun sarıh olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemez” demektir. Aynı yasanın ikinci maddesine göre de, “İşlendiği zamanın kanununa göre cürüm veya kabahat sayılmayan fiilden dolayı kimse cezalandırılmaz.”

Bütün bu hükümler “suçların kanuniliği” ilkesinin bir sonucudur. Suçların yasallığı demek, suç teşkil eden eylemlerin (suçun maddî unsuru) suç öğelerinin emirlerle değil, yasalarla, yasakoyucu tarafından önceden gösterilmesi ve saptanmasıdır. Suçların yasallığı ilkesi, kişi güvenliğinin ön koşuludur. Bunun aksi, suçlarda ve cezalarda “keyfîlik”tir.

Oysa inceleme konusu 16. maddede suçun ne olduğu açıklanmamış, suç öğeleri sıkıyönetim komutanlıklarının takdirine, yani keyfine bırakılmıştır. Başka bir deyişle suçun maddî öğesini, suçun öğelerini sıkıyönetim komutanı saptayacaktır.

Anayasa ise bunun aksini kabul etmiştir. Bu yasanın dördüncü maddesine göre, hiç kimse veya organ, kaynağını anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanamaz. Anayasanın beşinci maddesine göre yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir ve bu yetki kimseye devredilemez. Öte yandan anayasanın sıkıyönetimi düzenleyen 124. maddesi de sıkıyönetim komutanlıklarına suç oluşturma yetkisi vermemiştir. İşte sıkıyönetim yasasının 16. maddesi bu nedenlerle Anayasaya ters düşmektedir.

OLAĞAN VE OLAĞANÜSTÜ YÖNETİMLER

Anayasa, *olağan yönetim biçimi ile olağanüstü yönetim biçimini*

birbirinden kesin çizgilerle ayırmıştır. Anayasanın 123. maddesinin “Olağanüstü yönetim usulleri” biçimindeki başlığı ve bu başlık altında “olağanüstü haller” ile “sıkıyönetim ve savaş hali”nin gösterilmesi bunu doğrulamaktadır. Bu olağanüstü hallerin neden ve koşulları da yine Anayasada sayısal ve sınırlı olarak gösterilmiştir. Olağan yönetim biçimi ile olağanüstü yönetim biçimini birbirinden ayıran temel ölçü “Savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi, ayaklanma olması ve şiddet hareketleridir. Başka bir deyişle olağanüstü bir yönetim biçimi olan sıkıyönetim ancak ve ancak bu fiilî şiddet hareketleri ortaya çıktığı zaman sözkonusu olabilir. Bu koşullarda devlet, kendini “zor”a karşı koruyacaktır. Şiddet hareketleri yoksa, sıkıyönetim de sözkonusu olamaz. Anayasa koyucununun bu düzenlemesi, sıkıyönetimin doğasına ve esprisine de uygun düşmektedir. Askerî Yargıtayın şu karar da bu düşünceyi dile getirmektedir: “Bir suç dolayısıyla davayı gören mahkemenin, sıkıyönetimin Anayasada gösterilen koşullar dışında ilân edilmiş olduğunu incelemeyeceği iddia edilemez. Bu suretle, belki de kısmen de olsa yargı denetimi sağlanmış olabilir, Örneğin bazı suçlar *kalkışma* mahiyetinde olmadıkça veya bu niteliği kazanmadıkça, yurt içinde bu suçların çoğaldığından bahisle sıkıyönetim ilanı mümkün değildir. Anayasanın 124. maddesi buna manidir.” (As. Yar. 27.9.971. T. 366/364)

YETKİ-ÖNLEM UYUMSUZLUĞU

Yasalar Anayasa hükümlerine uygun olmak zorundadır. Bu anayasa kuralını sıkıyönetim yasasına uyguladığımız zaman şu sonuç ortaya çıkar:

Sıkıyönetim yasasının, Anayasanın sıkıyönetimi düzenleyen 124. maddesine uygun olması gerekir. Bunun doğal sonucu da, sıkıyönetim komutanlıklarına tanınan yetkilerin ve sıkıyönetim askerî mahkemelerinin bakacakları davaların buna koşut olarak saptanmasıdır. Başka bir deyişle, sıkıyönetim, “savaş hali, savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi ve ayaklanma olması”, yani fiilî şiddet hareketleri nedenleriyle ilân edilebildiğine göre (m. 124) sıkıyönetim idaresine tanınacak yetkilerin ve Askerî mahkemelerin bakacakları davaların şiddet hareketleriyle, olağanüstü yönetimi gerektiren fiilî durumlarla sınırlanması gerekir. O halde demokratik hak ve özgürlükler, düşünce açıklamaları, basın-yayın, toplantı ve gösteri yürüyüşleri, dernek ve sendikaların ve öteki kitle örgütlerinin yasal çalışmaları, yani şiddet hareketi niteliği taşımayan tüm “hak arama ve kullanma” girişim ve çalışmaları sıkıyönetim yasasının dışında kalmak zorundadır. Çünkü, bu

tür çalışmalar (faaliyetler) olağan yönetim biçiminin sınırları içinde kalan, devletin varlığını tehlikeye düşürücü şiddet hareketleriyle ilgisi olmayan, demokratik hak ve özgürlüklerin kullanılmasından ibarettir. Demokratik çalışmalar sıkıyönetim yasınının kapsamı içine alındığı, demokratik hak ve özgürlükler böylece kısıtlandığı takdirde Anayasanın “olağanüstü haller” için koyduğu hükümler, olağan hallere uygulanmış olur ki, bu, Anayasaya ters düştüğü gibi demokratik rejim kavramının da ortadan kaldırılması sonucunu doğurur.

Bu açıdan Sıkıyönetim yasınının ve getirilen yeni değişiklik tasarısının 3, 13 ve 15. maddeleri Anayasanın 124. maddesine ters düşmektedir.

Geçtiğimiz aylarda “Önlemler Paketi” adı altında getirilen yasa tasarıları, Anayasanın şu ya da bu maddesine aykırı hükümler içerdiği gerekçesiyle sert eleştirilere konu olmuş ve T. Barolar Birliği, barolar, hukuk uzmanları ve hukuk kuruluşları tarafından bu tasarılar karşı çıkmıştı. Oysa son olarak hazırlanan “Buhran ve Olağanüstü Hal Yasa Tasarısı” tümü ile anayasanın temel ilkesi olan “Hukuk devleti”ni ortadan kaldırmakta, hukuk devleti yerine polis devletini koymakta, bu temel yasanın öngördüğü “Demokratik rejim”i yoketmekte ve bir “Askerî dikta yönetimi” getirmektedir.

Bu tasarı ile düşünce açıklama, basın-yayın, işçi hakları, grevler, toplantı ve gösteri yürüyüşleri vb. konularında, tüm yetkiler genelkurmay başkanlığına verilmektedir. (Madde. 5.) Maddeye göre genelkurmay başkanlığı ya da görevlendireceği komutanlıklar, toplumsal hareketlerle ilgili her türlü tedbirleri alabilecek, grevleri, direnişleri, boykotları izne bağlayabilecek, basma sansür koyabilecek, toplantı ve gösteri yürüyüşlerini yasaklayabilecektir. Gene şüpheli ve sakıncalı şahısların üstleri, konutları, eşya ve kağıtlarının aranması, kişilerin gözaltına alınması, belli yerlerde ikamete mecbur edilmesi için emir verebilecektir.

Öte yandan, yasa tasarısı, parlamentonun yetkilerini askıya almakta, ve böylece anayasal düzeni ortadan kaldırmaktadır. Yasa tasarısına göre, yasama organı ve bakanlar kurulu, genelkurmay başkanlığının önerilerine göre teknik görevler yapacak, valiler ve kaymakamlar komutanlığa karşı sorumlu tutulacaklar, yani görev ve sorumluluk yönünden genelkurmay başkanlığına bağlı olacaklardır. (Madde. 5.) Bu yasanın uygulanmasından doğacak suçlara askerî mahkemeler bakacaktır. (Madde. 6.) Yasaya göre suç işleyen kişiler, sınıf,

meslek ve memuriyetleri ne olursa olsun askerî mahkemelerce yargılanacaktır. Komutanlıklar, suçlu gördükleri kişileri, askerî mahkemece tutuklanmaları gerekip gerekmediği konusunda bir karar verilinceye kadar, yani süresiz olarak gözaltına alabilecektir. (Madde. 8.)

Yasa tasarısının birinci maddesine göre, “savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi (buhran) ve savaş hallerinde, sıkıyönetim ilanına lüzum kalmaksızın” bu yasa hükümleri uygulanacak ve kişinin hak ve özgürlükleri kısıtlanacaktır. Tasarı, “buhran”ı, “savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi” olarak tanımlamaktadır. Hangi hallerde buhran, yani savaşı gerektiren durumlar başgöstermiş sayılacaktır? Bu durumu kim takdir edecektir? Hangi ölçülere göre takdir edecektir?

Tasarının 2. maddesinden, bu yetkinin genelkurmay başkanına verileceği anlaşılmaktadır. Maddeye göre, “Resmî alarm sistemi talimatındaki tedbirlerin ilan veya uygulamaya konulmasına genelkurmay başkanlığının teklifine istinaden bakanlar kurulunca karar verilir. Bütün yurdu kapsayan buhran ve savaş hali uygulaması Türkiye Büyük Millet Meclisinin *onayına*, sunulur. Türkiye Büyük Millet Meclisinin onayına kadar bakanlar kurulu kararı geçerlidir. Bu duruma göre bir il dışında kalan tüm illerde buhran ve savaş hali ilanı ve uygulaması için genelkurmay başkanlığının önerisi ve bakanlar kurulunun kararı yeterli olacaktır. Böylece 67 ilde ilan edilebilecek bir “olağanüstü hal kararı” parlamentodan geçmeden yürürlüğe konulabilecektir.

ANAYASA HUKUKU AÇISINDAN

961 anayasası, “Güçler ayrılığı” ilkesini benimsemiştir. Bu güçler, Yasama, Yürütme ve Yargı güçleridir. Anayasanın 5. maddesine göre yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisindedir. Bu yetki devredilemez. Yürütme yetkisi, cumhurbaşkanı ve bakanlar kurulu tarafından kullanılır. (M. 6.) Yargı yetkisi Türk milleti adına bağımsız mahkemelerce kullanılır. (M. 7.)

Getirilen tasarı, bu yetkilerin kimilerini askıya almakla ve kimilerini de genelkurmay başkanlığına devretmektedir. Askerî mahkemelerin, siyasal iktidara bağımlı oldukları, Anayasanın “mahkemelerin bağımsızlığı” ilkesine ters düştükleri, hakim güvencesi ve doğal hakim ilkelerine aykırı olarak kuruldukları hukuksal bir gerçektir. Bu konuda ayrıntılı açıklamalar daha önce *141-142 Üzerine* adlı kitabımızda ve *Devlet Güvenlik Mahkemeleri Niçin Kaldırılmalıdır?* adlı broşürümüzde yapıldığı için bunları burada yinelemek istemiyoruz. Türkiye Barolar

Birliği, hukuk fakülteleri, Barolar, hukuk kuruluşları ve anayasa hukuku uzmanları bu konuda oybirliği halindedirler. Gçler ayrılığı esasının ve gçler arasındaki dengenin bozulması, anayasal düzeni de ortadan kaldıracaktır.

Öte yandan inceleme konusu yasa tasarısı, anayasanın 2. maddesinde saptanmış olan “Cumhuriyet devlet şekli”ne de ters düşmektedir. Anayasa mahkemesinin yerleşmiş içtihatlarına göre Cumhuriyet devlet şekli, bir “ilkeler demetinden oluşmaktadır. Bu ilkelerden bir ya da birkaçının ortadan kaldırılması, örneğin ulusal egemenlik, bağımsız yargı gibi ilkelerin işlemez hale gelmesi, anayasanın “Cumhuriyet devlet şekli”ni yaralar. Yasa tasarısı bu sakıncaları beraberinde getirmektedir.

Yasa tasarısı, Anayasanın ngrdğ “Demokratik düzen”e toptan aykırı olduğu gibi bu temel yasanın ilkelerine de ters düşmektedir.

Örneğin, Anayasanın 22. maddesine göre, “Basın hürdür. Sansür edilemez.” Oysa tasarının 4. maddesinin (D) bendi, basma sansür getirmektedir. Yine anayasanın 28. maddesine göre “Herkes önceden izin almaksızın silahsız ve saldırısız toplanma ve gösteri yürüyüşü yapma hakkına sahiptir.” Oysa getirilen tasarının 4. maddesinin (H) bendi, toplantı ve yürüyüşleri izne bağlamakta ve komutanlığa yasaklanma yetkisi vermektedir. Anayasanın 17. maddesi “Haberleşme zgrlğ”n getirmiş, haberleşmenin gizliliği ilkesini öngörerek hakim kararı olmadıkça bu gizliliğe dokunulmayacağını kabul etmiştir. Tasarının 4/H maddesi ise, gizliliği ortadan kaldırmaktadır. Tasarının getirdiği kişiye “mecbur ikamete zorlama” yetkisi de (m. 4/E) Anayasanın 18. maddesine aykırı düşmektedir.

Bu rnekleri çoğaltmak mümkündür. Burada üzerinde durulması gereken konu, kısıtlamaların, hak ve özgürlüklerin özüne dokunup dokunmadığı, ve onları ortadan kaldırıp kaldırmadığıdır.

ANAYASANIN II. MADDESİ

Anayasanın II. maddesine göre: “Kanun temel hak ve hürriyetlerin özüne dokunamaz.” Hak ve özgürlüklerin özüne dokunan sınırlamalar geçersizdir. Anayasa Mahkemesi de hangi hallerde hak ve özgürlüklerin özüne dokunulmuş sayılacağını birçok kararlarında göstermiştir. Bu kararlara göre bir hak ve özgürlüğün kullanılmasını son derece zorlaştıran ya da onu kullanılamaz hale getiren yasalar, hakkın özüne

dokunmuş sayılır.

Buhran ve Olağanüstü Hal Yasa Tasarısının 1. maddesinde: “Bu kanun savaşı gerektirecek bir durumun başgöstermesi (Buhran) veya savaş hallerinde, sıkıyönetim ilanına lüzum kalmaksızın kişi hak ve hürriyetlerini Anayasanın II. maddesi çerçevesinde kısıtlayacak yetkileri ile bunların kullanılması esas ve usullerini düzenler.” denilmektedir.

Oysa tasarı ile getirilen hükümler, anayasal hak ve özgürlüklerin özüne dokunmakta ve onları ortadan kaldırmaktadır. Basma sansür konulması, grev ve direnişlerin yasaklanması, toplantı ve yürüyüşlerin izne bağlanması, süresiz gözaltına alma yetkisi, vb. bu hak ve özgürlükleri kullanılamaz hale getirmekte ya da kullanılmasını son kararlarına göre iptal etmektedir.

Yasama alanına getirilen ve getirilmek istenen bütün bu baskı önlemleri, Anayasa ve Sıkıyönetim yasasında değişiklik istekleri, “Buhran ve Olağanüstü Hal Yasa Tasarısı”nın hazırlanması, ülkemizi yönetme yeteneğini yitiren egemen sınıfların kendi dikta rejimlerini hukuk alanında da perçinlemeyi amaçladıklarını göstermektedir. Günümüz politikacılarının dillerinden düşürmedikleri bunalım (buhran), temelde, ülkemizde uygulanagelen kapitalist yolla kalkınma sisteminin çıkmazından kaynaklanmaktadır. Bu yöntem terk edilmedikçe, sistemin kendisinden kaynaklanan bu bunalımın ortadan kalkması olanaksızdır. Yeni baskı yasaları getirerek, hak ve özgürlükleri kısıtlayarak, cezaları artırarak, bu tür bunalımların önlenemeyeceği tarihsel deneylerle ispatlanmıştır.